

УДК 369:338.24

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**Марценюк О. В.**, ст.викл., Донецький національний університет, м. Вінниця**Марценюк О. В. Соціальний захист населення України.**

Розглянуто поняття та основні форми соціальної безпеки населення. Зроблено статистичний аналіз елементів системи соціального захисту населення України, які визначаються такими показниками, як прожитковий мінімум, мінімальна та середня заробітна плата, рівень доходів, та які були скореговані за допомогою індексу інфляції. Встановлено, що соціальний захист найменш забезпечених верств населення відповідає мінімальним нормам, встановленим законодавством України. Виявлено основні проблеми соціального захисту населення України, а саме бідність працездатного населення. Проаналізовано очікування населення щодо рівня доходів та виявлено, що майже 50 % населення відчуває себе бідними. Встановлено бідність як один із стримуючих чинників соціально-економічного розвитку населення України. Виокремлено основні напрямки забезпечення соціального захисту населення з метою запобігання загроз і можливих негараздів серед яких: забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів, поліпшення якості розробки стратегій регіонального розвитку, забезпечення орієнтації регіональної політики на сталість соціально-економічного розвитку та саморозвиток регіону, запровадження ефективної регіональної програми сприяння розвитку підприємництва та соціальної відповідальності бізнесу, організація соціального моніторингу діяльності державних та регіональних органів та органів місцевого самоврядування, здійснення пошуку нових ефективних нетрадиційних механізмів подолання соціальних проблем депресивних територій.

Martseniuk O. Social protection of the population of Ukraine.

It was consider the concept and the basic forms of social security of the population. Made a statistical analysis of the elements of social protection of the population of Ukraine, which are determined by indicators such as the cost of living, minimum and average wages, income level, and which have been adjusted by a factor of inflation. It has been established that the social protection of the poorest segments of the population meets the minimum standards established by the legislation of Ukraine. The basic problems of social protection of the population of Ukraine, namely the poverty of the working population. Analyzed the expectations of the population in terms of income and found that nearly 50% of the population feels poor. Poverty was established as one of the limiting factors of socio-economic development of Ukraine's population. The basic directions of social protection of the population in order to prevent threats and potential problems such as: ensuring the implementation of state social programs aimed at solving priority social problems in the regions, improving the quality of the development strategy of regional development of regional policy focus on sustainable socio-economic development and self-development region, effective implementation of the regional program to promote entrepreneurship and corporate social responsibility, the social organization of monitoring the activities of state and regional bodies and local authorities, of the search for new effective innovative mechanisms to overcome the social problems of depressed areas.

Марценюк О. В. Социальная защита населения Украины.

Рассмотрены понятие и основные формы социальной безопасности населения. Сделано статистический анализ элементов системы социальной защиты населения Украины, которые определяются такими показателями, как прожиточный минимум,

минимальная и средняя заработная плата, уровень доходов, и которые были скорректированы с помощью индекса инфляции. Установлено, что социальная защита наименее обеспеченных слоев населения соответствует минимальным нормам, установленным законодательством Украины. Выявлено основные проблемы социальной защиты населения Украины, а именно бедность трудоспособного населения. Проанализированы ожидания населения по уровню доходов и выявлено, что почти 50% населения чувствует себя бедными. Установлено бедность как один из сдерживающих факторов социально-экономического развития населения Украины. Выделены основные направления обеспечения социальной защиты населения с целью предотвращения угроз и возможных проблем среди которых: обеспечение выполнения государственных социальных программ, направленных на решение приоритетных социальных проблем регионов, улучшение качества разработки стратегий регионального развития, обеспечения ориентации региональной политики на устойчивость социально-экономического развития и саморазвитие региона, внедрение эффективной региональной программы содействия развитию предпринимательства и социальной ответственности бизнеса, организация социального мониторинга деятельности государственных и региональных органов и органов местного самоуправления, осуществления поиска новых эффективных нетрадиционных механизмов преодоления социальных проблем депрессивных территорий.

Постановка проблеми. Соціальний захист населення в якості основної мети переслідує позбавлення значної його частини від бідності. В умовах, коли середньодушовий сукупний дохід сім'ї став нижче рівня задоволення першорядних фізіологічних потреб виникає нагальна необхідність запобігання зниження рівня життя населення, непрацездатних членів суспільства і сімей з дітьми, як найбільш соціально вразливих груп населення. Останні роки зростання рівня оплати праці все більше відстає від рівня росту цін, все більша кількість товарів повсякденного попиту стає малодоступними, що робить проблему соціального захисту населення в Україні актуальною і вимагає нових механізмів впливу соціальної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною та теоретичною основою дослідження стали праці українських вчених таких, як Д. Богиня, О. Власюк, Н. Борецька, С. Вегера, С. Гончарова, І. Гнибіденко, Е. Зеленська, О. Кашина, Е. Лібанова, В. Мандибура, І. Миценко, О. Новікова, .Онікієнко, П. Пилипенко, С. Романенко, І. Сахань, С. Синчук, В. Скуратівський, А. Чухно. Проте невирішеними залишаються питання достатності забезпечення рівня життя окремих категорій громадян, впливу розмірів соціальних допомог на подолання бідності, співвідношення форм, методів, джерел фінансування соціального захисту населення, поєднання адресної та універсальної допомог малозабезпеченим верствам населення.

Мета статті – аналіз діючої системи соціального захисту населення України та виявлення основних проблем щодо створення сприятливих умов для людського розвитку.

Викладення основного матеріалу. Розкриттю поняття соціальної безпеки і категорій, безпосередньо з нею пов'язаних, присвячена значна кількість наукових праць д.е.н., проф. О. Новікової. В них простежується динаміка проведених досліджень в галузі державного управління соціальними процесами, за результатами яких змінюється тлумачення терміна «соціальна безпека». Спочатку соціальна безпека трактується О. Новіковою як система політичних, правових, соціально-економічних, соціально-трудова, організаційно-управлінських, медико-профілактичних, науково-утворювальних, культурних і міжнародних відносин, реалізованих через засоби, спрямовані на попередження й усунення чинників соціального ризику, що становлять загрозу для функціонування і розвитку особистості і суспільства [1, с. 54], а в подальших дослідженнях обґрунтовується необхідність урахування у політиці соціальної безпеки регіональних чинників, підкреслюючи, що саме регіон практично в усіх сферах національної безпеки створює умови для забезпечення безпеки країни за рахунок регіональних важелів.

Отже, соціальний захист населення – це державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установавання соціальних стандартів [1, с. 53].

Однією з основних форм соціального захисту виступає соціальна допомога, на рівень якої впливає прожитковий мінімум, що визначається вартісною величиною достатньою для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [2].

Серед основних показників, за якими можна оцінити рівень соціальної захищеності є прожитковий. Проаналізувавши динаміку зростання мінімуму за соціальними та демографічними групами з 2008 по 2015 роки слід відзначити зростання прожиткового мінімуму майже у 2 рази (табл. 1). Також слід зазначити, що з 2010р. рівень мінімальної заробітної плати співпадає з прожитковим мінімумом працездатної особи.

Таблиця 1 – Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у гривнях[3]

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти від 6 до 18 років	Працездатні особи	Особи, які втратили працездатність
На 01.01.2008	592,00	526,00	663,00	633,00	470,00
На 01.01.2009	626,00	557,00	701,00	669,00	498,00
На 01.01.2010	825,00	755,00	901,00	869,00	695,00
На 01.01.2011	894,00	816,00	977,00	941,00	750,00
На 01.01.2012	1017,00	893,00	1112,00	1073,00	822,00
На 01.01.2013	1108,00	972,00	1210,00	1147,00	894,00
На 01.01.2014	1176,00	1032,00	1286,00	1218,00	949,00
На 01.01.2015	1176,00	1032,00	1286,00	1218,00	949,00

Якщо порівняти темпи зростання прожиткового мінімуму з накопичувальними темпами росту цін за 2008-2014 роки (рис. 1), які склали відповідно 198,9% та 173,5%, то навіть не дивлячись на фінансово-економічну кризу 2008 року спостерігається збільшення рівня доходів у найменш захищених верств населення. Але слід враховувати, що споживчий кошик, який використовується в Україні, розраховується згідно з методикою на підставі Наказу № 109/95/157 «О затвердженні Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, що відносяться до основним соціальних та демографічних груп населення» є застарілим (не переглядався за складом з 2000 року) й не включає сучасних витрат пересічного громадянина такі, як витрати на мобільний зв'язок, Інтернет та інше [4].

Також про недостатній рівень соціального захисту населення свідчить соціологічне опитування «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств)» (рис.2). За результатами обстеження близько 45% відсотків населення, а це майже кожен другий відчуває себе за межами бідності, та лише близько 10% населення відкладають гроши. Стан заощаджень населення відображає процеси загальноекономічного розвитку країни, включаючи і соціальні процеси. Існує така соціально-економічна закономірність: при зростанні доходів зростає гранична схильність до заощаджень.

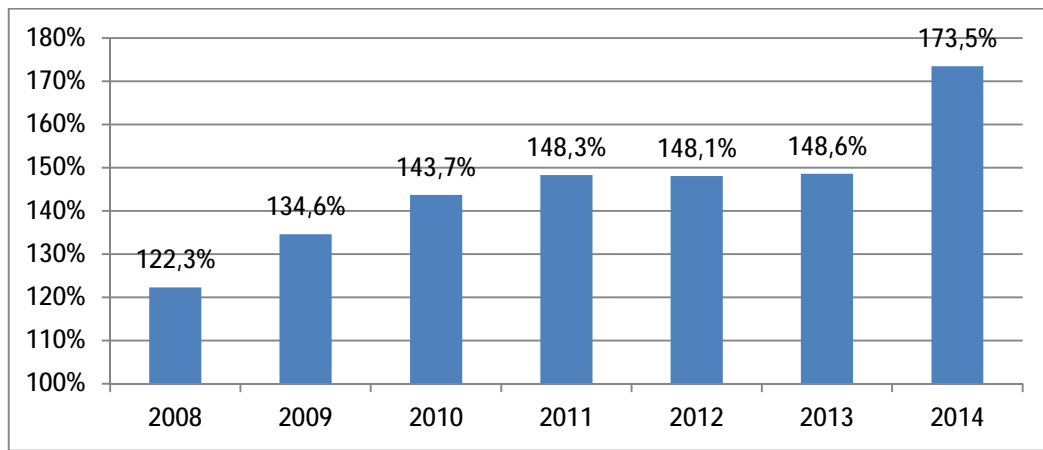

Рисунок 1 — Динаміка накопичувального індексу інфляції за 2008-2014 роки [3]

Результати дослідження показують, що лише незначна частина домогосподарств опитаних (віз 12,7% у 2008р. до 8% у 2014р.) може робити невеликі заощадження. Серед причин, які спонукають до цього, на першому місці залишаються заощадження на випадок непередбачених та надзвичайних обставин (80,3% відповідей). Для 36,3% опитаних метою заощаджень є придбання товарів, 7,3% – придбання будинку або іншого помешкання, 6,2% – можливість забезпечити себе після виходу на пенсію, 1,1% – можливість інвестування.

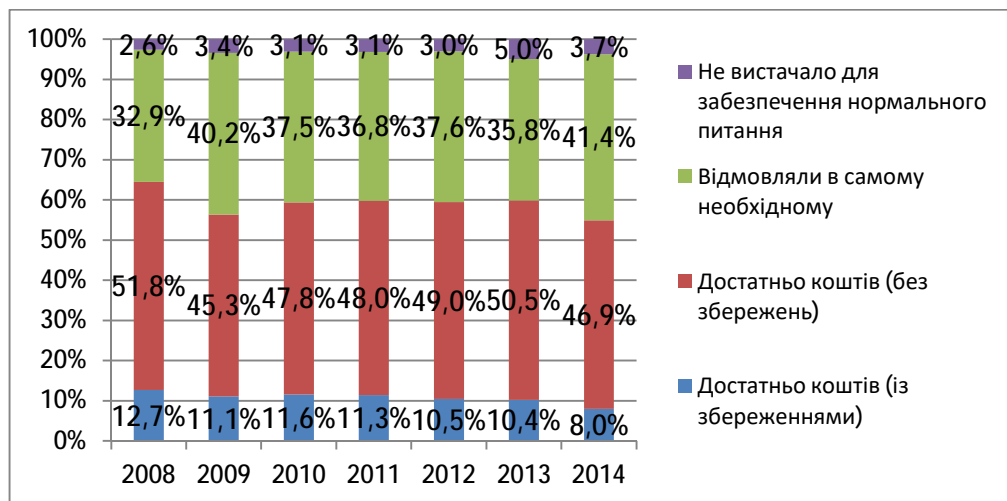

Рисунок 2 – Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів [3]

Більше половини респондентів відзначили, що їх домогосподарство бере гроші в борг, і майже всі непокояться про їх повернення. На момент опитування 24,0% мали борги, середній розмір яких становив 2831 гривню. Більша частина опитаних повертає борги протягом 6 місяців – 61,8%, року – 25,0%, 2 років – 7,4%, більше, ніж 2 роки – 5,8%. Заборгованість по квартплаті в середньому за 4 місяці мають 8,3% опитаних; 9,1 та 6,9% респондентів мають в середньому 4-місячну заборгованість за теплопостачання та водопостачання відповідно, заборгованість за газ – 7,7% опитаних (в середньому за 3 місяці), за електроенергію – 7,1% респондентів (в середньому за 2 місяця). Серед опитаних 8,9% мають борги по виплаті кредитів на придбання товарів довгострокового користування, 1,2% – на навчання, 0,8% – на придбання житла[3].

Таким чином, однією з основних проблем з точки зору соціального захисту в Україні постає необхідність подолання бідності населення. Отже необхідно розробити комплексну програму щодо забезпечення гідного рівня життя населення, яка буде включати

в себе не лише підтримку найменш захищених верств населення а й створення умов для підвищення доходів працездатного населення України.

Висновки. Забезпечення соціальної захисту населення – процес реалізації функціональних складових соціальної безпеки з метою запобігання загроз і можливих негараздів та досягнення максимального рівня соціальної безпеки населення у теперішній час і у майбутньому, визначальними напрямками якого мають бути:

забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів, забезпечення збалансованості та координації їх положень із регіональними програмами на етапах формування та здійснення, організації належного контролю за виконанням цих програм;

поліпшення якості розробки стратегій регіонального розвитку; здійснення пошуку нових ефективних нетрадиційних механізмів подолання соціальних проблем депресивних територій;

забезпечення орієнтації регіональної політики на сталість соціально-економічного розвитку та саморозвиток регіону,

запровадження ефективної регіональної програми сприяння розвитку підприємництва та соціальної відповідальності бізнесу;

організація соціального моніторингу діяльності державних та регіональних органів та органів місцевого самоврядування;

створення регіональної соціологічної служби, забезпечення її ефективної діяльності;

забезпечення підвищення ролі територіальних громад та органів місцевого самоврядування, створення ефективних механізмів їх участі у формуванні та реалізації регіональної політики.

Список використаних джерел:

1. Новікова О.Ф. Соціальна безпека в Україні: можливості людського розвитку: моногр. / О.Ф. Новікова; LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG. - Saarbrucken, 2012. – 172 с.

2. Закон України Про прожитковий мінімум від 15.07.99 р. № 966-XIV / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/4>. Наказ № 109/95/157 від 12.06.2000р. О затвердженні Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, що відносяться до основним соціальних та демографічних груп населення / [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.buhoblik.org.ua/big/postanova109-95-157.html>

Ключові слова: соціальний захист, соціальна допомога, бідність, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, індекс інфляції.

Ключевые слова: социальная защита, социальная помощь, бедность, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, индекс инфляции.

Keywords: social protection, social payments, the poor, minimum wages , cost of living , inflation index.